

LESZEK LEWANDOWSKI – DWA WĄTKI, CZYLI AKCJA RÓWNOLEGLA

Agata Smalcerz

Tytułowe wątki wybrane z bogatej twórczości Leszka Lewandowskiego, bazują na złudzeniach optycznych – fenomenie, który fascynuje artystę od dzieciństwa. Jak mówi, po raz pierwszy zetknął się z odmiennym postrzeganiem rzeczywistości w wieku kilku lat, kiedy chory na anginę, z wysoką gorączką, miał halucynacje związane z walącymi się meblami, rosnącą do niebotycznej wielkości postacią opiekującą się nim babcią czy „uciekającymi” w nieskończoność drzwiami do pokoju. Już podczas studiów na Wydziale Grafiki katowickiej Akademii Sztuk Pięknych zetknął się, podczas zajęć z filozofii, z teoriami angielskiego empirysty George’a Berkeleya (1685–1753), uznającymi byt za wynik obserwacji przy pomocy zmysłów: „coś istnieje dla nas wtedy i tylko wtedy, kiedy to możemy obserwować, natomiast gdy nie obserwujemy, nie możemy mieć pewności, czy to coś nadal istnieje”. Z tego wniosek, że „bezpośrednio dana jest nam tylko zawartość naszych własnych umysłów” (za: „Wikipedia”). Jak w *Matrixie*: dostarczając odpowiednich impulsów naszemu zmysłom, a raczej konkretnym partiom mózgu, możemy mieć pełne złudzenie istnienia w odmiennej rzeczywistości. Takie stany można też osiągać za pomocą używek czy środków psychotropowych, ale Leszek Lewandowski woli bezpieczniejsze metody. Buduje obiekty lub konstruuje instalacje, które poddają reakcje naszych zmysłów w wątpliwość. W pierwszej grupie prac artysta wykorzystuje prosty trik, jaki pozwala uzyskać lustro weneckie, które – odpowiednio oświetlone – daje odbicia multiplikowane w nieskończoność. Ową nieskończoność artysta odnosi do rozmaitych pojęć i reprezentujących je symboli, a więc idących za nimi znaczeń. Mocną wymowę ma już pierwsza praca *Jeden strzał, jeden człowiek*. To hasło towarzyszące działaniom snajperów, dla których nadrzędna jest ekonomia wykorzystania pocisków. Pojedynczy strzał to życie jednego człowieka; w skrzyni, która ciągnie się w nieskończoność, pocisków są tysiące. Notabene, fuski nie pochodzą z broni snajperów, ale z kałasznikowa, karabinu maszynowego, który zrobił furorę po II wojnie światowej, jako tania i łatwa w produkcji oraz niezawodna broń automatyczna. XXI wiek, jak wiadomo, nie przyniósł zaniechania produkcji broni, ani takiego poziomu cywilizacji, w którym zabijanie byłoby niedopuszczalne; wręcz przeciwnie... Odniesienia do II wojny światowej ma także praca *Kanał*. Niekończąca się studnia, prowadząca donikąd. Jeśli skojarzymy to z kanałami, do których wchodzili powstańcy w Warszawie i znamy ich los, to jest to następna praca budząca zgrozę. Wymowę krytyczną ma *Ściek*, w którego brudnym wnętrzu płynie rzeka pieniędzy, symbol także przynoszący skojarzenia z nieczystością działań ekonomii i bankowości we współczesnym świecie kapitalistycznym. *Memento*, *Macewa* i *Portret trumienny* odwołują się do religii, duchowości, pojęcia śmierci i wieczności. Wpatrując się w *Portret trumienny* dostrzec można nie tylko własne, zamglone odbicie; wzrok skupia się na oczach, które nagle zamieniają się w jedno oko, jakby oko absolutu. *Homage Hawking* to hołd oddany najbardziej ekscytującemu współczesnemu naukowcowi, który penetruje kosmos, uświadamiając nam, że to, co ogromne, nieskończone we wszechświecie, jest tak samo nieskończone w skali mikro, że nasze mózgi mają także nieograniczone możliwości,

Leszek Lewandowski przy pracy „Pokój zwierzeń”. Fot. K. Morcinek, materiały prasowe Galerii Bielskiej BWA

Leszek Lewandowski, „Kanał”, 2009, praca z kolekcji Galerii Arsenal w Białymstoku. Fot. K. Morcinek, materiały prasowe Galerii Bielskiej BWA

wykorzystywane tylko w niewielkim procencie. Kosmos rozciągający się we wszystkie strony, uwięziony w niewielkiej skrzynce, to tylko złudzenie optyczne odbitych w lustrach pięciu żarówek ledowych... Druga grupa prac to instalacje, które w inny sposób mają nasze zmysły – jeśli zdecydujemy się na uczestnictwo. *Pokój zwierzeń* wykorzystuje wirującą spiralę, używaną czasem do wywoływania halucynacji. Siedząc na wygodnej kanapie można poddać się działaniu migotliwego światła projekcji, wirujących ukośnych pasów czerni na przemian z bielą. Oko, poddane przez kilkadziesiąt sekund tak silnym impulsom, odreagowuje przy patrzeniu na neutralny fragment podłogi, który zdaje się poruszać. Jeszcze silniej mechanizm ten odczuwany jest w pracy *Imaginoskop*: kręcący się walec ze spiralnie umieszczoną szczeliną, przez którą wydobywa się z jego wnętrza światło w postaci wąskiego, wirującego paska. Ten bodziec działa na nasze oczy, a więc pośrednio na mózg, który jest przyjemnie drażniony stanem zachwianej równowagi. Fenomen reakcji ośrodka nerwowego na zmieniające się bodźce jest znany od wieków, badany przez naukowców i stosowany przez artystów. Złudzenia optyczne najsilniej wykorzystywał op-art (optical-art), który – już wprawdzie nie tak znany, jak w latach 50. i 60. XX wieku – do dziś

ma swoich przedstawicieli i zwolenników. Wirujące spirale badał Marcel Duchamp, konstruując tzw. *rotary demispheres*, które miały więzić oko obserwatora w hipnotycznym transie. Wykonywane przez niego od zakończenia I wojny światowej spirale sfilmował też w *Anémic cinéma* w 1926 roku, dzięki czemu możemy je oglądać do dziś, choćby na kanale YouTube. *Imaginoskop* Lewandowskiego ma swoją teoretyczną podstawę naukową (a raczej quasi-naukową): to *Wstęp do imagineskopii* – Śledzia Otrembusa Podgrobelskiego. Książka wydana w latach 70. XX wieku ma wszelkie cechy pracy badawczej nad fikcyjną nauką o poszerzaniu wyobraźni, której twórcą miał być profesor Jeremiasz Apollon Hytz. Profesor prowadził jakoby na Podhalu badania nad powiększeniem wyobraźni galicyjskich chłopów. Najważniejszy przyrząd do badania i poszerzania wyobraźni autor nazwał imagineskopem, a opis, budowę i zasadę działania wsparł rysunkami technicznymi. Jak przyrząd ten zadziałał na wyobraźnię, a także jak działają na nią inne obiekty quasi-halucynogenne można było przekonać się na wystawie Galerii Bielskiej BWA w styczniu 2015 roku.

Leszek Lewandowski, *Dwa wątki, czyli akcja równoległa*, Galeria Bielska BWA, Bielsko-Biała, 2–30.01.2015